

รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือในการดำเนินงานห้องสมุด ของมหาวิทยาลัยของรัฐ

Library Cooperation Network Model for Public Universities

ชุมภู เมืองคลี*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เพื่อศึกษาการดำเนินงานตามรูปแบบเครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐในปัจจุบัน (2) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรค ด้านการดำเนินงานตามรูปแบบเครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐในปัจจุบัน (3) เพื่อศึกษาความสอดคล้องของรูปแบบเครือข่ายที่ดำเนินงานกับแผนนโยบายการ-สร้างระบบเครือข่ายของสำนักคณะกรรมการการอุดมศึกษาแห่งชาติ

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานห้องสมุด มหาวิทยาลัยของรัฐ จำนวน 24 แห่ง ได้แก่ ผู้บริหารห้องสมุด ผู้อำนวยการห้องสมุด รองผู้อำนวยการ จำนวน 48 คน ผู้ปฏิบัติงานห้องสมุด จำนวน 72 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

1. การดำเนินงานห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ มีโครงสร้างและการบริหารงานห้องสมุดแบบกระจายอำนาจ ชนิดมีการประสานงานกัน ห้องสมุดที่สังกัดสำนัก

หอสมุดกลางขึ้นตรงต่อสำนักงานอำนวยการ มีนโยบายการบริหารงานที่กำหนดโดย

คณะกรรมการประจำห้องสมุดกลาง งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินงาน 50,000,000 บาทขึ้นไป ส่วนใหญ่ใช้บริการด้านการยืมระหว่างห้องสมุด

2. ปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงานของห้องสมุด แบ่งงาน 3 ด้าน คือ

ด้านงานบริหาร ด้านงานเทคนิค และด้านงานบริการ ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานห้องสมุดมีมุมมองของปัญหาในด้านงานบริหารมากที่สุดคือ ด้านบุคลากร ด้านอาคารสถานที่ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ปัญหาด้านงานเทคนิค พบว่า มีปัญหาในเรื่องการสำรวจ และจำหน่ายทรัพยากรสารสนเทศที่ซ้ำชุดและล้าสมัยออกจากห้องสมุด และด้านงานบริการ พบว่า มีปัญหาในเรื่องการประชาสัมพันธ์งานห้องสมุด

3. ความสอดคล้องของรูปแบบเครือข่ายที่ดำเนินงานกับแผนนโยบายการสร้างระบบเครือข่ายของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาแห่งชาติ พบว่า ผู้บริหารมีความคิดเห็นสอดคล้องโดยรวมในระดับปานกลาง

คำสำคัญ : ความร่วมมือในการดำเนินงานห้องสมุด เครือข่ายความร่วมมือ เครือข่ายห้องสมุด

* นักศึกษาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Abstract

This research aims (1) to study the implementation of a library cooperation network model in public universities (2) to investigate the problems and obstacles when using the library cooperation network model, and (3) to study the consistency between the library cooperation network model and policy of the National Commission on Higher Education in establishing the network.

The population consisted of 48 administrators and 72 librarians working at 24 public university libraries. The research tool was a questionnaire. Statistics used for data analysis were frequency, percentage, mean, and standard deviation.

The results showed the following

1. The public university libraries had a decentralized structure and administration. The central libraries were under the Office of the Director. The libraries' policy was made by the central library committee. Each library received a budget of 50,000,000 baht or more yearly. The large portion of the budget was spent on running the interlibrary loan service.

2. There were three aspects of problems and obstacles found in this study, which included administration problems, technical problems, and service problems. Regarding the library administration, most of the problems and obstacles were concerned with personnel, building, and information technology. In term of technical aspects, the problems found most involved surveys and how to get rid of the broken and outdated resources from the library. As for the services aspect, most problems were related to the libraries' public relations.

3. With regard to the consistency of the network model-with its policy to create the network model system of the National Commission on Higher Education-it was found that the administrators showed their opinion at a moderate level.

Keywords : Library cooperation, Network model, Public Universities

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ห้องสมุดเป็นแหล่งรวบรวมสารสนเทศรูปแบบต่าง ๆ และเป็นศูนย์กลางด้านการส่งเสริมการเรียนการสอนของสถาบัน และให้บริการสารสนเทศในการศึกษาค้นคว้าของอาจารย์และนักศึกษา ปัจจุบันสารสนเทศท่วมท้นและผู้ใช้ห้องสมุดมีพฤติกรรมในการใช้เปลี่ยนไปจากเดิมคือเกิดความต้องการใช้สารสนเทศในลักษณะหลากหลาย เชิงลึก และเฉพาะเจาะจง อย่างไรก็ตามเนื่องจากความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการสมัยใหม่เป็นไปอย่างกว้างขวางและรวดเร็วเกิดการผสมผสานกันมากขึ้นในลักษณะเป็นพหุวิทยาการ ซึ่งการศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะต้องหาความรู้จากสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องมากมาย นอกจากนี้จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นในทุกหนทุกแห่งย่อมหมายถึงจำนวนผู้ใช้เพิ่มมากขึ้นตามมา ทำให้การจัดการทรัพยากรเพื่อบริการให้ได้ทั่วถึง จึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก (ชุตินา สัจจพันธ์, 2542, หน้า 76) ห้องสมุดเกือบทุกแห่งมีปัญหาระบบงบประมาณที่จำกัด ขณะเดียวกันห้องสมุดจำเป็นต้องจัดหาทรัพยากรสารสนเทศเพื่อตอบสนองความต้องการผู้ใช้ปริมาณเพิ่มมากขึ้น ทำให้ห้องสมุดไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะจัดหาและดำเนินการ

ให้บริการทรัพยากรสารสนเทศได้ ส่งผลให้ห้องสมุดส่วนใหญ่ ประสบปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรไม่ว่าจะเป็น ทรัพยากรสารสนเทศ ทรัพยากรบุคคล อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ และอาคารสถานที่ อันเป็นปัจจัยเกื้อหนุนหรือ อำนวยความสะดวกให้งานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศดำเนินไปด้วยดีและบรรลุวัตถุประสงค์ของห้องสมุด (สินีนาฏ สมบูรณ์เอนก, 2545, หน้า 7; ชูติมา สัจจนันท์, 2542, หน้า 76)

ปัญหาสำคัญของห้องสมุดดังกล่าวข้างต้น ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการผู้ที่ต้องการใช้ทรัพยากรสารสนเทศ รวมทั้งราคาของสารสนเทศที่ทวีตัวสูงขึ้นตามไปด้วย จึงเป็นการยากที่ห้องสมุดเพียงแห่งเดียวจะสามารถรับภาระการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศได้ครอบคลุมความต้องการของผู้ใช้ได้ทั้งหมด นอกจากปัญหาของสารสนเทศที่มีจำนวนมากและพื้นที่จัดเก็บไม่เพียงพอ ห้องสมุดทุกแห่งจึงเริ่มเห็นความสำคัญของการร่วมมือกันแก้ปัญหาและร่วมกันวางแผนระยะยาว ความร่วมมือในระยะที่ผ่านมามีอยู่ในลักษณะที่ห้องสมุดแต่ละแห่งตกลงที่จะร่วมมือ เพราะการใช้ทรัพยากรร่วมกัน (sharing resources) ทำให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงสารสนเทศได้มากขึ้นโดยได้รับบริการต่าง ๆ จากห้องสมุดอื่น ๆ ที่อยู่ในกลุ่มความร่วมมือจึงเพิ่มมากขึ้นและยังทำให้ประหยัดงบประมาณของห้องสมุด โดยใช้งบประมาณเท่าเดิมแต่มีบริการต่าง ๆ ของห้องสมุดอื่นในกลุ่มความร่วมมือให้กับผู้ใช่มากขึ้น (สินีนาฏ สมบูรณ์เอนก, 2545, หน้า 7-8) จากปัญหาดังกล่าวทำให้การสร้างเครือข่ายห้องสมุดเป็นวิธีการช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการของห้องสมุด

การสร้างเครือข่าย หรือ ข่ายงาน (network) มีบทบาทที่สำคัญต่อองค์กรต่าง ๆ ก่อให้เกิดความเข้มแข็งมีประสิทธิภาพในการบริหารและการจัดการ เกิดความสะดวกรวดเร็วในการสื่อสารข้อมูล รวมทั้งความร่วมมือระหว่างองค์กรเพื่อการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ห้องสมุดก็เป็นหน่วยงานหนึ่งที่เล็งเห็นความสำคัญในการสร้างเครือข่าย เช่นเดียวกับองค์กรประเภทอื่น ๆ จึงมีการสร้างข่ายงานของห้องสมุดขึ้น เพื่อใช้ทรัพยากรร่วมกันและเพิ่มประสิทธิภาพในการบริการ

เครือข่ายห้องสมุด (library network) หมายถึงความร่วมมือระหว่างห้องสมุดตั้งแต่ 2 แห่งขึ้นไป เพื่อให้ผู้ใช้ห้องสมุดได้ใช้ทรัพยากรและบริการของห้องสมุดร่วมกันได้มากขึ้น ซึ่งเครือข่ายห้องสมุดมีประโยชน์ต่อการดำเนินงานและบริการ ดังนี้ คือ ผู้ใช้ ได้มีโอกาสเข้าถึงสารสนเทศตามความต้องการและสิ่งที่ควรจะได้รับอย่างครบถ้วน ถูกต้อง เชื่อถือได้ และทันสมัยเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกของเครือข่ายห้องสมุดขนาดเล็กหรือใหญ่ และทรัพยากรของห้องสมุดได้นำมาใช้คุ้มค่าการลงทุนและเกิดประโยชน์สูงสุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดแห่งหนึ่งอาจมีการใช้ไม่คุ้มค่าภายในห้องสมุดแห่งเดียว เพราะผู้ใช้นั้นจำนวนน้อย รวมทั้งลดการทำงานที่ซ้ำซ้อนกัน ลดค่าใช้จ่าย เวลาและแรงงาน และความสามารถนำงบประมาณหรือทรัพยากรที่มีอยู่จำนวนเท่าเดิมนั้นไปพัฒนางานได้มากขึ้น นอกจากนี้ทำให้เกิดมีมาตรฐานในการทำงาน ตลอดจนเป็นการเผยแพร่สารสนเทศเข้าถึงผู้ใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ผู้ใช้เป็นผู้ใช้บริการในห้องสมุดที่ไม่มีทรัพยากรครบถ้วนและเทคโนโลยียังไม่สมบูรณ์

การสร้างความร่วมมือเพื่อนำไปสู่การเชื่อมโยงในลักษณะเครือข่าย นับได้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการรวมกลุ่มห้องสมุดที่มีอยู่เข้าด้วยกัน (สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย, 2539) อย่างไรก็ตาม การสร้างเครือข่ายที่มีมาตรฐานในการปฏิบัติงานร่วมกันจะเกิดประโยชน์ต่อการดำเนินงานห้องสมุด ซึ่งสามารถหลีกเลี่ยงและลดการทำงานที่ซ้ำซ้อนกันได้ แก้ไขปัญหาความสูญเปล่า การสิ้นเปลืองแรงงาน และงบประมาณ ตลอดจนทรัพยากรอื่น ๆ ซึ่งห้องสมุดมีจำนวนจำกัด และเพื่อส่งเสริมการแบ่งปันและร่วมกันใช้ทรัพยากรสารสนเทศ ประสิทธิภาพ ความชำนาญ ความเฉพาะเจาะจงของแต่ละสถาบันให้เกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่ากับการลงทุน รวมทั้งร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอันเป็นอุปสรรคในการดำเนินงานห้องสมุด เช่น ปัญหางบประมาณ บุคลากร การขาด-แคลนทรัพยากรสารสนเทศ เป็นต้น นอกจากนี้เครือข่ายห้องสมุดยังช่วยส่งเสริมและสร้างขีดความสามารถของห้องสมุดแต่ละแห่งในการดำเนินงานและบริการแก่ผู้ใช้

อย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพ ตามภารกิจหน้าที่ของแต่ละแห่งให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างสมบูรณ์ ตลอดจนเป็นการสร้างมาตรฐานการปฏิบัติงานซึ่งส่วนใหญ่อิงมาตรฐานเดียวกัน อันจะทำให้ความร่วมมือกันทำได้โดยสะดวก (ชุตินา สัจจามันท์, 2542, หน้า 76) การสร้างเครือข่ายห้องสมุดน่าจะเป็นรูปแบบความร่วมมือของห้องสมุดที่จะช่วยส่งเสริมการดำเนินงานห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาอีกรูปแบบหนึ่ง ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการดำเนินงานรูปแบบเครือข่าย ปัญหาและอุปสรรคตลอดจนการสร้างรูปแบบ-จำลองเครือข่ายห้องสมุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบเครือข่ายการดำเนินงานของห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐในปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานตามรูปแบบเครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐในปัจจุบัน
3. เพื่อศึกษาความสอดคล้องของรูปแบบเครือข่ายการดำเนินงานห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐกับแนวนโยบายด้านเครือข่ายสารสนเทศเพื่อพัฒนาการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) โดยมีวัตถุประสงค์

เพื่อศึกษารูปแบบเครือข่ายการดำเนินงานของห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐในปัจจุบันศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานตามรูปแบบเครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐในปัจจุบัน และศึกษาความสอดคล้องของรูปแบบเครือข่ายการดำเนินงานห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐกับแนวนโยบายด้านเครือข่ายสารสนเทศเพื่อพัฒนาการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ดังมีรายละเอียดในการวิจัยตามลำดับดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. วิธีรวบรวมข้อมูล
4. วิธีวิเคราะห์ข้อมูล
5. สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. บรรณารักษ์หรือผู้ที่ปฏิบัติงานในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ จำนวนทั้งสิ้น 72 คน
2. ผู้บริหารงานห้องสมุด ได้แก่ ผู้อำนวยการห้องสมุด รองผู้อำนวยการห้องสมุดของมหาวิทยาลัยของรัฐ 24 แห่ง จำนวน 48 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามที่ขึ้นโดยการค้นคว้าวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการรูปแบบเครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ ปัญหาและอุปสรรคการดำเนินการรูปแบบเครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศ และต่างประเทศ

2. สร้างแบบสอบถามแบบมาตราส่วน จัดอันดับ 5 หรือ 5 ค่า (rating scale) ด้วยวิธีของลิเคิร์ต (Likert) คือ การกำหนดข้อความในข้อคำถามแต่ละข้อให้ผู้ตอบเลือกตอบ 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด สำหรับแบบสอบถามประเภทปลายเปิดจะเปิดโอกาสให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็นในการตอบอย่างอิสระ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาสภาพการดำเนินงานห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ จำนวนทั้งหมด 24 แห่ง ด้านการบริหาร ด้านงานเทคนิค และด้านบริการ มีรายละเอียดดังนี้

จากการดำเนินงานห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ ส่วนใหญ่มีโครงสร้างและการบริหารงานห้องสมุดแบบกระจายอำนาจชนิดมีการประสานงานกัน ซึ่งห้องสมุดเป็นหน่วยงานในสังกัดหอสมุดกลางขึ้นตรงต่อสำนักงานอำนวยการ มีนโยบายการบริหารงานที่กำหนดโดยคณะกรรมการประจำห้องสมุดกลาง ประกอบด้วยหัวหน้างานห้องสมุด บรรณารักษ์ ส่วนใหญ่จัดแบ่งหน่วยงานเป็นงานเทคนิคและงานบริการ มีบุคลากร ส่วนใหญ่ประกอบด้วย บรรณารักษ์ พนักงาน/เจ้าหน้าที่ห้องสมุดมากกว่า 15 คน และเจ้าหน้าที่ระบบงานคอมพิวเตอร์ จำนวน 1-5 คน ส่วนนักเอกสารสนเทศ นักวิชาการ-ศึกษา เจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูล เจ้าหน้าที่/นักวิชาการฝ่ายโสตทัศนวัสดุไม่มี

ในห้องสมุด ผู้ที่ปฏิบัติงานในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ มีวุฒิปริญญาตรีและปริญญาโท ตลอดจนบุคลากรได้มีการพัฒนาบุคลากร โดยการฝึกอบรม การเข้าร่วมประชุม/สัมมนาวิชาการ ซึ่งงบประมาณในการดำเนินงานที่ได้รับในรอบปี ประมาณ 10,000,000-50,000,000 บาท มาจากแหล่งเงินงบประมาณแผ่นดินและเงินงบประมาณของห้องสมุดได้มาจากงบประมาณประจำปีจากหน่วยงานต้นสังกัด นอกจากนี้กิจกรรมความร่วมมือระหว่างห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาในด้านการยืมระหว่างห้องสมุด ตลอดจนมีทรัพยากรสารสนเทศที่ให้บริการเป็นหนังสือภาษาไทยของห้องสมุด ประมาณ 150,001-200,000 เล่ม หนังสือภาษาต่างประเทศของห้องสมุด ประมาณ 50,001-100,000 เล่ม วารสารภาษาไทยของห้องสมุด ประมาณ 801-1,200 ชื่อ วารสารภาษาต่างประเทศของห้องสมุด ประมาณ 101-400 ชื่อเรื่อง หนังสือพิมพ์ภาษาไทยของห้องสมุด ประมาณ 16-20 ชื่อเรื่อง หนังสือพิมพ์ภาษาต่างประเทศของห้องสมุด ประมาณ 1-2 ชื่อเรื่อง และโสตทัศนวัสดุของห้องสมุด ประมาณไม่ต่ำกว่า 5,000 ชิ้น

สภาพการดำเนินงานรูปแบบเครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐในปัจจุบัน

ผู้บริหารมีความคิดเห็นด้านสภาพการดำเนินงานรูปแบบเครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐในปัจจุบันโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนใหญ่รูปแบบเครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐในปัจจุบันจะมีรูปแบบโครงสร้างเครือข่ายแบบกระจาย (distributed network) มีความเหมาะสมกับสภาพปฏิบัติงานและความเหมาะสมในการใช้ทรัพยากรสารสนเทศร่วมกันระหว่างห้องสมุด แบบจำลองข่ายงานตามนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาที่เหมาะสมกับการดำเนินงานห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ ผู้บริหารมีความคิดเห็นโดยรวมเกี่ยวกับแบบจำลองข่ายงานตามนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาที่เหมาะสมกับการดำเนินงานห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ ด้านความร่วมมือระหว่างห้องสมุด ด้านการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ ด้านการวิเคราะห์สารสนเทศ บริการระหว่างห้องสมุด ด้านการพัฒนาบุคลากรห้องสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ มีความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ปัญหาที่พบคือเรื่องมีการเปิดโอกาสให้บุคลากรไปทัศนศึกษาและดูงานเครือข่ายห้องสมุดฯ อื่น ๆ และเปิดโอกาสให้บุคลากรได้รับการฝึกอบรม

การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือในการดำเนินงานห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานตามรูปแบบเครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐในปัจจุบัน เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการดำเนินงานตามรูปแบบเครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐในปัจจุบัน เพื่อศึกษาความสอดคล้องของรูปแบบเครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐที่ดำเนินงานกับแนวนโยบายด้านเครือข่ายสารสนเทศเพื่อพัฒนาการศึกษา ผู้วิจัยขอเสนอการอภิปรายผล ดังนี้

1. ผลการดำเนินงานห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐในปัจจุบันจากผู้บริหารงานห้องสมุดและบรรณารักษ์ หรือผู้ที่ปฏิบัติงานห้องสมุด

1.1 ผู้บริหารงานห้องสมุด พบว่า เครือข่ายห้องสมุดที่เหมาะสม ส่วนใหญ่มีรูปแบบโครงสร้างเครือข่ายแบบกระจาย และผู้บริหารมีความคิดเห็นว่ารูปแบบเครือข่ายห้องสมุดที่เลือกใช้ มีความเหมาะสมกับสภาพปฏิบัติงานและความเหมาะสมในการใช้ทรัพยากรสารสนเทศร่วมกันระหว่างห้องสมุด อยู่ในระดับมาก อาจเป็นเพราะเป็นเครือข่ายที่ห้องสมุดในกลุ่มสมาชิกทุกแห่งมีความพร้อมเท่าเทียมกัน สามารถติดต่อเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนสารสนเทศกับห้องสมุดอื่น ๆ ได้โดยตรง และแต่ละแห่งสามารถ นำออกมาใช้ร่วมกันได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ ปราณี สิงห์ศิลป์ (2533) เกี่ยวกับ แนวทางการจัดระบบข่ายงานสารสนเทศล้านนาคดี ซึ่งพบว่า มีการติดต่อประสานงานกันด้วยโครงสร้างแบบกระจาย เป็นเครือข่ายที่แหล่งสารสนเทศแต่ละแห่ง ติดต่อเชื่อมโยงกันโดยตรง โดยแต่ละแห่งดำเนินการเก็บข้อมูลและสร้างระบบของตนเอง แต่วิธีที่จะติดต่อเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ และมีการจัดแบ่งหน่วยงานในห้องสมุดออกเป็นงานเทคนิคและงานบริการ ไม่แตกต่างจากการแบ่งสายงานรับผิดชอบในห้องสมุด และสอดคล้องกับงานวิจัยของ เจตญา มีลาภ (2539) ศึกษา แบบจำลองเครือข่ายงานห้องสมุดและสารสนเทศสำหรับสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล พบว่า สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลควรใช้โครงสร้างเครือข่ายแบบผสมผสาน โดยแบ่งกลุ่มห้องสมุดตามสาขาวิชาหลักของคณะ/วิทยาเขต เป็น 3 กลุ่ม คือกลุ่มที่ 1 ห้องสมุดกลุ่มสาขาวิชาเกษตร กลุ่มที่ 2 ห้องสมุดกลุ่มสาขาวิชาช่างอุตสาหกรรม และกลุ่มที่ 3 ห้องสมุดสาขาวิชาการบริหาร คหกรรม ศิลปกรรม ศึกษาศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ โดยในแต่ละกลุ่มพิจารณาเลือกห้องสมุดที่มีความพร้อมที่สุด เป็นศูนย์กลางในโครงสร้างเครือข่ายรูปดาว ในขณะที่เดียวกันศูนย์กลางของแต่ละกลุ่มสามารถติดต่อเชื่อมโยงกันได้ และงานวิจัยของ พัชรพร เปรมสมิทธิ์ (2537) ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดในการจัดตั้งข่ายงานห้องสมุดทหารได้รูปแบบโครงสร้างเครือข่ายแบบกระจาย พบว่าวัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้งเครือข่ายห้องสมุดทหาร คือ ส่งเสริมและสนับสนุนการใช้ทรัพยากรร่วมกัน และโครงสร้างเครือข่ายห้องสมุดทหารนั้นบรรณารักษ์ห้องสมุดทหารส่วนใหญ่มีความเห็นว่าควรเป็นโครงสร้างแบบศูนย์รวมหรือแบบดาว

1.2 บรรณารักษ์ หรือผู้ที่ปฏิบัติงานห้องสมุด จากการศึกษาพบผลการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.2.1 ด้านโครงสร้าง และการบริหารงานห้องสมุด ห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐมีโครงสร้าง และการบริหารงานห้องสมุดแบบระบบบริหารงานแบบกระจายอำนาจชนิดมีการประสานงานกัน อาจเป็นเพราะสภาพการณ์ปัจจุบันเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าสารสนเทศและเทคโนโลยีสารสนเทศได้รับการผลิตและพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว และมีจำนวนมหาศาลมากเกินกว่าที่ห้องสมุดแห่งใดในโลกจะจัดหาให้ครบถ้วนและเพียงพอต่อความต้องการของผู้ใช้ห้องสมุดจึงจำเป็นต้องมีการสร้างเครือข่ายแบบกระจายอำนาจชนิดมีการประสานงานกัน ซึ่งเครือข่ายลักษณะนี้ มีการกระจายอำนาจโดยสมบูรณ์ ลดขั้นตอนการติดต่อระหว่างห้องสมุดทำให้ใช้บริการต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว พร้อมจะให้บริการห้องสมุดทุกแห่งเรียกใช้ทรัพยากรของสมาชิกห้องสมุดอื่น ๆ ได้ สมาชิกห้องสมุดทุกแห่งมีโอกาสได้ใช้

ทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกันและ มีการพัฒนาทรัพยากรของตนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ ปราณี สิงห์ศิลป์ (2533) ศึกษาเกี่ยวกับ แนวทางการจัดระบบข่ายงานสารสนเทศล้านนา-คดี พบว่า มีการติดต่อประสานงานกันด้วยโครงสร้างแบบกระจาย เป็นเครือข่ายที่แหล่งสารสนเทศแต่ละแห่ง ติดต่อเชื่อมโยงกันโดยตรง โดยแต่ละแห่งดำเนินการเก็บข้อมูลและสร้างระบบของตนเอง มีวิธีที่จะติดต่อเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ

1.2.2 ด้านสถานภาพ การกำหนดนโยบาย คณะกรรมการบริหารห้องสมุด ห้องสมุดมีสถานภาพเป็นหน่วยงานในสังกัดหอสมุดกลางขึ้นตรงต่อสำนักงานอำนวยการ มีนโยบายการบริหารงานที่กำหนดโดยคณะกรรมการประจำห้องสมุดกลาง ประกอบด้วยหัวหน้างานห้องสมุด บรรณารักษ์และมีการจัดแบ่งหน่วยงานในห้องสมุดออกเป็นงานเทคนิคและงานบริการ อาจเป็นเพราะนโยบายของหน่วยงานที่ต้องการให้ห้องสมุดขึ้นตรงต่อสำนักงานอำนวยการ เพื่อจะได้ดำเนินงานได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และมีการแบ่งสายการปฏิบัติงานอย่างชัดเจน คืองานบริหารงานเทคนิค และงานบริการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ เจตญา มีลาภ (2539) ศึกษา แบบจำลองเครือข่ายงานห้องสมุดและสารสนเทศสำหรับสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล และงานวิจัยของ พัทชนพร เปรมสมิทธิ์ (2537) ศึกษาเกี่ยวกับ แนวคิดในการจัดตั้งข่ายงานห้องสมุดทหาร

1.2.3 ด้านบุคลากรส่วนใหญ่มีบรรณารักษ์ พนักงาน/เจ้าหน้าที่ห้องสมุด และเจ้าหน้าที่ระบบงานคอมพิวเตอร์ภายในห้องสมุด มีนักเอกสารสนเทศภายในห้องสมุดนักวิชาการศึกษา เจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูลห้องสมุด และเจ้าหน้าที่/นักวิชาการฝ่ายโสตทัศนวัสดุ จำนวนที่แตกต่างกัน ส่วนใหญ่มีบรรณารักษ์ของห้องสมุด สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาโท และทุกห้องสมุดมีการพัฒนาบุคลากรของห้องสมุด ซึ่งอาจเป็นเพราะวิทยาการทางเทคโนโลยีและสารสนเทศมีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วเพื่อให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ผู้บริหารจึงต้องมีการแบ่งสายงานให้ตรงกับความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล และมีการจัดส่งบุคลากรเข้ารับการอบรม เพื่อนำความรู้ที่ได้รับมาพัฒนาห้องสมุดต่อไป สอดคล้องกับแนวความคิดวิจัยของเฉลิม ชูปวา (2541) ในการพัฒนาบุคลากรโดยการฝึกอบรม การเข้าร่วมประชุม/สัมมนาวิชาการเหมือนกัน

1.2.4 ด้านงบประมาณของห้องสมุด จากผลการวิเคราะห์ พบว่าห้องสมุดมีแหล่งเงินงบประมาณที่ได้รับในรอบปีที่แน่นอน แต่มีความต่างกันในเรื่องของจำนวนเงินงบประมาณ ส่วนใหญ่ได้รับงบประมาณแผ่นดิน 50,000,000 บาท ขึ้นไป มีทรัพยากรสารสนเทศประเภทต่าง ๆ เช่น มีหนังสือภาษาไทย จำนวน 150,001-200,000 เล่ม หนังสือภาษาต่างประเทศ จำนวน 50,001-100,000 เล่ม วารสารภาษาไทยของห้องสมุดจำนวน 801-1,200 ชื่อเรื่อง วารสารภาษาต่างประเทศจำนวน 101-400 ชื่อเรื่อง หนังสือพิมพ์ภาษาไทยจำนวน 16-20 ชื่อเรื่อง หนังสือพิมพ์ภาษาต่างประเทศจำนวน 1-2 ชื่อเรื่อง โสตทัศนวัสดุของห้องสมุดจำนวน น้อยกว่า 5,000 ชิ้น อาจเป็นเพราะผู้บริหารเห็นความสำคัญของห้องสมุด ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งที่สนับสนุนด้านการศึกษา วิจัยของคณะอาจารย์ เจ้าหน้าที่ บุคลากร และนักศึกษา จึงได้สนับสนุนงบประมาณ เพื่อจัดซื้อ จัดหา ทรัพยากรสารสนเทศประเภทต่าง ๆ เข้าห้องสมุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุภาพ ผู้รุ่งเรือง (2547) ศึกษาเกี่ยวกับ รูปแบบเครือข่ายห้องสมุดของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล กรณีศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่พบว่า สภาพห้องสมุดมีความแตกต่างในด้านประเภททรัพยากรสารสนเทศ งบประมาณที่ได้รับ

2. การศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ จากผู้บริหารงานห้องสมุดและบรรณารักษ์ หรือผู้ที่ปฏิบัติงานห้องสมุด

2.1 ผู้บริหารงานห้องสมุด มีมุมมองของปัญหาในการดำเนินงานห้องสมุด ส่วนใหญ่มีปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับด้านงานบริหาร ด้านอาคารสถานที่ ด้านงาน-บริการ ซึ่งจำแนกรายละเอียดพบว่า ด้านการบริหาร มีปัญหาและอุปสรรคด้านการ-บริหารเกี่ยวกับบุคลากรมีภาระหน้าที่และความรับผิดชอบหลายด้าน อาจเป็นเพราะ

บุคลากรมีจำนวนน้อย ลักษณะงานมีหลายด้าน จึงทำให้รับผิดชอบงานในหน้าที่ได้ไม่เต็มที่ ด้านอาคารสถานที่ก็มีปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับจำนวนที่นั่งอ่านหนังสือ อาจเป็นเพราะมีผู้ใช้บริการเพิ่มมากขึ้น พื้นที่จำกัดแคบ จึงทำให้จำนวนที่นั่งอ่านหนังสือไม่เพียงพอต่อการให้บริการ ด้านงานบริการเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ห้องสมุดของห้องสมุดที่ไม่สามารถเข้าถึงผู้ใช้บริการในสถานที่และโอกาส อาจเป็นเพราะ บางที่อยู่ไกล การเดินทางไม่สะดวก จึงทำให้เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์งานห้องสมุดได้ไม่ทั่วถึง

2.2 ผู้ที่ปฏิบัติงานในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ มีมุมมองของปัญหาในการดำเนินงานห้องสมุด ส่วนใหญ่มีปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านการบริหาร และด้านงานบริการ จำแนกรายละเอียดพบว่าด้านเทคโนโลยีสารสนเทศมีปัญหาและอุปสรรคด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเกี่ยวกับความเร็วของระบบเครือข่าย (network) เพื่อใช้ออนไลน์ อาจเป็นเพราะความเร็วของเครือข่ายน้อย จำนวนผู้ใช้บริการมีจำนวนมาก จึงทำให้การประมวลผลข้อมูลช้า ด้านการบริหารเกี่ยวกับบุคลากรมีภาระหน้าที่และความรับผิดชอบหลายด้าน อาจเป็นเพราะบุคลากรมีจำนวนน้อย ลักษณะงานมีหลายด้าน จึงทำให้รับผิดชอบงานในหน้าที่ได้ไม่เต็มที่ ด้านงานบริการ เกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ห้องสมุด ซึ่งผู้บริหารห้องสมุดและผู้ที่ปฏิบัติงานจะมีปัญหาเหมือนกันในเรื่องของเทคโนโลยีสารสนเทศและการบริหารงานที่เกี่ยวข้องการ-บริการสอดคล้องกับการวิจัยของ วิมลฤดี เกศะรักษ์ (2545) ซึ่งกล่าวถึงปัญหาด้านงานเทคนิค และด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่กับการใช้งานเครือข่ายแบบจำลองและประสบปัญหาในการปฏิบัติงาน การดำเนินงานบริหารและธุรการ โดยเฉพาะบุคลากรมากที่สุด

3. การศึกษาความสอดคล้องของรูปแบบเครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐที่ดำเนินงานกับแนวนโยบายด้านเครือข่ายสารสนเทศเพื่อพัฒนาการศึกษา พบว่าผู้บริหารได้แสดงความคิดเห็น ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- 3.1 ด้านความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ รวมถึงกลุ่มบริหารในสถาบันมากขึ้นและมีความร่วมมือระหว่างห้องสมุดในด้านการลงรายการบรรณานุกรม (union catalog) มากที่สุด
- 3.2 ด้านการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ มีจัดทำฐานข้อมูลการจัดทวารสารร่วมกัน มากที่สุด
- 3.3 ด้านการวิเคราะห์สารสนเทศ พบว่า มีจัดทำฐานข้อมูลการวิเคราะห์สารสนเทศร่วมกัน มากที่สุด
- 3.4 ด้านบริการระหว่างห้องสมุด พบว่า มีการถ่ายสำเนาเอกสาร วารสาร มากที่สุด
- 3.5 ด้านการพัฒนาบุคลากรห้องสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ พบว่า มีการเปิดโอกาสให้บุคลากรไปทัศนศึกษาและดูงานเครือข่ายห้องสมุดฯ อื่น ๆ และเปิดโอกาสให้บุคลากรได้รับการฝึกอบรม มากที่สุด ความสอดคล้องของรูปแบบเครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐที่ดำเนินงานกับแนวนโยบายด้านเครือข่ายสารสนเทศเพื่อพัฒนาการศึกษารูปแบบเครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ ทั้ง 5 ด้าน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พัชรพร เปรมสมิทธิ์ (2537) ศึกษาเกี่ยวกับ แนวคิดในการจัดตั้งข่ายงานห้องสมุดทหาร พบว่า ห้องสมุดทหารทุกแห่งมีส่วนร่วมในกิจกรรมความร่วมมือระหว่างห้องสมุด และมีความยินดีที่จะเข้าร่วมกับเครือข่ายห้องสมุดทหารที่จะจัดตั้งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้งเครือข่ายห้องสมุดทหาร คือ ส่งเสริมและสนับสนุนการใช้ทรัพยากรร่วมกัน และโครงสร้างเครือข่ายห้องสมุดทหารนั้น บรรณารักษ์ห้องสมุดทหารส่วนใหญ่มีความเห็นว่าควรเป็นโครงสร้างแบบศูนย์รวมหรือแบบดาว

ข้อเสนอแนะ

1. จัดให้มีการสัมมนาระหว่างบุคลากรที่ปฏิบัติงานในห้องสมุดเครือข่าย เพื่อหารูปแบบความร่วมมือในการดำเนินงานห้องสมุดของรัฐที่สอดคล้องกับความต้องการ และมีรูปแบบความร่วมมือด้านเครือข่ายที่แท้จริง
2. เปลี่ยนแปลงนโยบายการใช้งานฐานข้อมูลเพื่อให้บริการไปในทิศทางเดียวกันโดยการประชุม สัมมนาผู้ที่เกี่ยวข้องในการให้บริการการใช้งานฐานข้อมูล
3. ควรให้ความสำคัญ ต่อการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรสารสนเทศในรูปแบบต่าง ๆ โดยการสนับสนุนงบประมาณ และการประสานงานกับหน่วยงานนอกเหนือไปจากห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ

บรรณานุกรม

- เจตญา มีลาภ. (2539). แบบจำลองข่ายงานห้องสมุดและสารสนเทศสำหรับสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เฉลิมศักดิ์ ชูปวา. (2541). แนวทางพัฒนาศักยภาพบุคลากรข่ายงานห้องสมุดมหาวิทยาลัยส่วน-ภูมิภาค (PULINET) ประเด็นศักยภาพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ. มหาสารคาม : สำนักวิทยบริการและภาควิชาบรรณรักษ์และสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชุติมา สัจจันท์. (2542). เครือข่าย : ยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาห้องสมุด. ใน เอกสารการ-สัมมนาความร่วมมือระหว่างห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ครั้งที่ 7 เรื่องงานสารสนเทศของห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ในภาวะวิกฤต. (หน้า 71-89). กรุงเทพฯ : คณะอนุกรรมการพัฒนาห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเอกชน.
- ปราณี สิงห์ศิลป์. (2533). แนวทางการจัดระบบข่ายงานสารสนเทศล้านนา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พัชรพร เปรมสมิทธิ์. (2537). แนวคิดในการจัดตั้งข่ายงานห้องสมุดทหาร. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิมลฤดี เกศะรักษ์. (2545). แบบจำลองระบบข่ายงานห้องสมุดและสารสนเทศมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย. (2539). การประชุมใหญ่สามัญประจำปี 2539 เรื่อง เครือข่าย-ห้องสมุดเพื่อการพัฒนาที่ต่อเนื่อง. กรุงเทพฯ : สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย.
- สินีนาง สมบูรณ์เอนก. (2545). ความร่วมมือในการจัดหาสิ่งพิมพ์ภาคเหนือของสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่. วารสารวิทยบริการ, 13(1), 1-9.
- สุภาพ ผู้รุ่งเรือง. (2547). รูปแบบเครือข่ายห้องสมุดของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล : กรณีศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.